

Gaál József

FACE 2 FACE

Ulrich Gábor és Szurcsik József arcaival szemtől szemben

Elkerülhetetlen, hogy ne találkozz önmagaddal. Ha tükörbe nézel, ha a másikkal szemben állva keresed önmagad, keresed a másikat, keresed a kapcsolatot. Szemtől szemben vagy, s nem mindig találsz a szemkontaktust, vagy üres a tekintet, vagy nincs szem, csak az üreg van, tátongó szemüreg, de még az sem. Az arc valami elnyelő erő, maga a hiány, az elveszettség. Nincs szája, nyelve, a fejen nincsenek szervek, de mégiscsak egy fej. Mégis artikulál valamiképpen, éppen a hiányok által akarja az elfedett valóságot a felszínre hozni. Nagyon személyes, sokkal felfokozottabban artikulál valamit azáltal, hogy nem képes semmi racionális dolgot közölni, nem képes és nem is akar semmi olyat befogadni, ami az immanens pillanatnyiságokkal elterelné a figyelmet. Kizár mindent, ami félrevezethet, csak így lehet a létezés tényleges centrumát érzékelni. Inkább a majdnem arctalanság által a kiszolgáltatott csupasztságot vállalva kell rátalálni önmagadra. Az artikulálás képtelenségben szenvedés, a bezárulás- és kitörésvágy köztesállapotában. A pusztulás és újjászületés köztesléteiben, a teremtetlen, a megteremtethetetlen, a teremtés előtt, vagy a szétesés, ritkulás felemészítő állapotában. Önmegő és önmegőztő egyszerre, mert az átmenet terében létezhet. Ha létezik. A fej létezik, de nem akar élővé válni, mert jelkép kell, hogy maradjon, mert az előre csak utal. Nem lehet rontáselhárítás vagy rontáshozó rituális fej. Élő mimikát képzelhetünk a felsebzettnek tűnő fejbe. Ha közel hajolunk, csak anyagot látunk. Meggyötört anyagot, azért gondoljuk a szabálytalan vaspántokat szenvedőnek, mert emberi fejet fantáziálunk. Az a bezárt tér, amiben körbefog, üresség, a szabálytalan anyag, ami, mint valami vaspántköteget, e köré az üres tér köré tekeredve megidézi a nem láthatatlan lelket. Olyan bandázs, ami pusztán érzületként életre kelti a benne rejtőző valamit vagy valakit. Ha közel hajolsz, elveszíted ezt az akárkit, aki általad él, belőled táplálkozik. Igen, mert nem tudsz szabadulni attól az érzettől, hogy az egy lény, legalábbis megidézett, illuzórikus lény, a vasabroncsok generálják, s Te valóságossá akarod tenni. Valójában belőled ered, belőled táplálkozik, mert képzeleid az abroncsok csapdáiba kerültek. Valami vagy valaki, mert nem vagy biztos abban, hogy az a lényemberi vagy állati, vagy valami keverék lény. Több ilyen lény van, itt vannak, önmagukba, saját hallgatásukba zárva. Némaságuk zúgást teremt a fülekben, önmagadba zár, magányossá tesz. Idecsalogattak, hogy általuk nézz önmagadba, hogy önmagaddal végre találkozhass. Tudtad,

hogy előbb-utóbb találkozni kell valakivel, tudtad, hogy szembesülni kell valamivel. Mások által önmagaddal. Itt a szétzilált arc, tudomásul kell vened, hogy elveszel az anyagban. Elveszítéd az arcodat, a tekintetedet, az élő mimikát, azt az elevenséget, ami egyedi, ami személyes, amiről azt hitted, hogy Te vagy. Elveszítéd nap mint nap azt a burkot, mert változol, ezért néha meglepődsz önmagad idegenségén, idegenként nézed romló arcod és tested. Meglátod az idegen élő organizmust, amitől megijedsz, mert nem vagy saját magad, kiléptél egy pillanatra önmagadból. A falakon is arcok, azok meg éppen látszólagos kiegyensúlyozottságuk által zárkóznak be. Azt sugallják, hogy hiába zárkózol be a közömbösség nyugalmaiba. Hiába akarod az állandóságot, hiába akarsz közömbös lenni a kikénszerített, halovány mosolyoddal. Magad elé nézel, és várod, hogy valamin túl legyél, közömbösséget színlelsz. Rádöbbsz, hogy mindenki maszkot visel, hogy az élő bőrszövet már nem a lelked burkolata. Itt van a falakon a számtalan maszkgyűjtemény, a lehetőségek maszkenciklopédiája, a színlelés végtelen variánsa. A térben elhelyezett fejek foszló csupaszága, arctalansága és a falakon az arcburkolatok, maszkok, arctöredékek, furcsa protézisekkel, kinövésekkel, vagy inkább csökevényekkel. Társadalmi hibridizáció, de már a természet is hibrid és mutáns, már nem lehet visszamenekülni a természethez. A természetes már csak egy vágymetaphora valamire, ami már elérhetetlen ködös képzet. Miféle beavatás mindez, mert szembe kell nézni önmagaddal, de csak önmagadba tekinthetsz. Nézed a burkot, az illúziót, és érzed a belső anyagot, a zsigeri matériát, ami valójában üresség. A valóságot keresed, a valóságos önmagad keresed, és csak a maszkok végtelen burkolata mögötti ürességet találsz. Nézz szembe önmagaddal.

Nincs eleven arc, csak felnyíló és bezáródó maszk, ami egyszerre illúzió és elvont jel. A fejkonstrukciók bandázsszerű, pántszerű gesztusai mégis karaktert formáznak, személyiséggé válnak. A hiány és képzelet adja az elevenséget, a láthatatlan belsőben végtelen számú arclehetőség van. Eltűnnek a határok, hiába készült vasból bandázsként sejtető arc és fej, brutális mégis a meghatározhatatlanság, a bizonytalanság aurája veszi körbe. Az élettelen maszk egy héj, az ürességben, a maszk általi térben mintha rejtőzne valami, a valódi arc maga az üresség, a hiány, a megfoghatatlanság. A megformázottban van a megformázhatatlan, a megformázott maszk életteleniségével megidézi az élő, az élő hiányát. A semmiben derengő arcot burkolja a vashevederekből, pántokból, durva hegesztés sebekből létrehozott maszkcsisak, ami nem óv, nem rejt, hanem feltár. A pusztítás és teremtés között rekedt lélek átmeneti állapota lehetne, de a valódi arc helyett csak szimbolikus, sejtető lehet a maga nyitottságában és befeljezhetetlenségével. A durván hegesztett pántok, fragmentumok mégis élő mimikát formáznak egy pillanatra. Ezáltal az arc és maszk mintha összeforrna, mintha szétválaszthatatlan lenne, mert a fejeket körbejárva újabb és újabb réseket találva a szemek és szájak felcserélődnek, egymást kioltva, felszámolva elegyednek. Az élő mimika illúziója csak megtévesztés. A rusztikus fejek egy pillanatra oszló és bomló állapotot mutatnak, elhítetik, hogy valaha élő organizmusok voltak, de nem emberi lények fejei, hanem a teremtés tévedései. Meghatározhatatlan lények, akik emberek szerepében, emberszerű maszkot fércelnek önmagukra

teremtetlenül megrekedve egy átmeneti, befejezhetetlen állapotban. A hasonlóságok megtévesztő nézőpontjai miatt csak fiziognómiák, élettillúziók lehetnek, mert a másik pillanatban, megváltozott nézőpontból csak erodált anyagot látunk, de a bomlás állapota is csak illúzió. Nem láthatjuk egységként, egészként, el sem képzelhetjük teljességként, mert töredékessége lehetne csak a létformája. Hiányok és ellentétek, összeegyeztethetetlen vagy bizonytalan kapcsolódások az átmenetek nyugtalanító állapotában. Csak tragikus mítoszt bemutató kultikus-mitikus fejmaszkjaiként képzelhetjük el a tekintet nélküli, pillantás nélküli fejeket, aminek végkifejlete csak önfelszámoló áldozatok sora lehet a vég nélküli apokalipszisben. A maradványok, mint a pusztító rituálék felszámolhatatlan, vasba forrasztott bizonyítékai némaságukkal üzennek. A falak arcmaszk ábrái sem illusztrálnak, nem kellékek, hanem önmaguk. Látszólag értelmezhetetlenek, csak analitikus módszerekkel vizsgálhatjuk, mint a tudattalanban ismétlődő és megfogalmazhatatlan érzületmítoszok őskonfliktusait, aminek nincs eredete, ezért az időtlenségben, a múlt végtelen távlatába helyezzük. Pedig itt vannak, elrejtve, érzületként. Aminek nem találhatjuk az eredetét és okát, de azt érezzük, hogy állandóan kísért, hogy állandóan összezavarja a rendet. Mert rádöbbenünk, hogy önmagunkat látjuk. Nem tükröződve, nem a felszíni illúzió visszaverődései, hanem és átalakító erejű rejtett másságunkat nézzük. Bennünk van, és most idegenként, rólunk leválva, tőlünk függetlenül nézzük rejtett valóságunkat. Lelkünk vázai, összetartó elemei, valójában zsarnok ösztöneink a verbális világ létrejötte előtti létállapotunkból. Mindez kifordítva, a külső burokból kiszabadított rejtett formák, aminek nincs rendje, nincs logikája. Ezért démoninak, felforgatónak és pusztítóknak gondoljuk, pedig ez a feltárás ez kibontás, inkább beismerése az esendőségnek a sebezhetőségnek. A művészet beavató rítusának első és legfontosabb lépcsője az összezavarás, a zavarodottság általi elbizonytalanodás. Belesüppedés a kétségekbe, ami rákényszerít arra, hogy újra rendet teremtsünk, újra felépítsük a valóságot.

A falakon kultuszok világának maradványai vagy kultuszok kezdeteinek kialakuló rítusmaszkjai, de érezzük, hogy ez a variálhatóság, ez a bizonytalanosság egyben a valódi kultusz hiányát leleplezve groteszk panoptikumává válik. A legfontosabb közlés talán ez a kibillentettség, a nyugtalanító ambivalencia, hogy így együtt a szobrok és rajzok találkozásával a közösséget összetartó rituális szertartások elmúltát jelentik. A szekularizált létben az önfelszámolás, az áldozat és újjászületés rendszere, amit természetbe ágyazódó kozmikus hitkapcsolat tartott össze, már érvényét veszítette. Rések, repedések, töredezettségek, arctalanává tevő vajatok, hiányok, szétziláló fragmentumok a teljesség hiányát, a veszteségeket sorjazzák. Akit ez érzékenyebben érint, az már túlzott sulykolásnak is érezheti, mert a mindennapok megszokottságában már tudattalanul elfogadta, és hozzáidomult ehhez az immanens monotóniához. Az élvezetek apró, de folyamatos adagolása egyben a katarzisos felaprítása.

Mintha a művek létállapotok preparátumai lennének, szemléltető ábrái mutatják a rituális kozmikus rendszerből kiesett emberek rejtett valóságát. Így halmozva, egymással szemben, egymás mellett kialakul egy jelentésháló, ami akarva-akaratlanul leleplez és feltár. Sigmund Freud forradalmasította

önmagunkról alkotott és berögzült gondolkodást. Ugyan dogmát, mítoszt teremtett, de a művészetben egy résnyire kinyitott világ kapuján sokkal több fény kezdett beömleni, a tudattalanul teremtő művész mítosza, és a tudattalan rétegzett jelentése. Jelentésrétegek, aminek héjszerkezete megszámlálhatatlan, ezért nem fejthetjük fel a titkot, értelmezéseink újabb megfejteni való burkot teremthetnek. Tudatosodott bennünk, hogy a felszíni tükröződés félrevezető, és akár hamis visszaverődés. Ezért csak áttételesen, szimbolikusan tehetjük láthatóvá azokat a szellemi, lelki erőket, amiket már manapság nagyon sokszor pszichikus, mentális deformációként tárgyalnak. A mitikus erők helyett pszicho biológiai eltérésekként is tárgyalhatnánk ezeket a szimbolikus fejeket, de akkor a lényegüket veszítenék el. Degradáló és sematizáló pszicho-biológiai materializmussal csak jelentéktelenné tennénk a legfontosabb összetevőt, hogy a művek korokat átható, korokon átívelő szimbolikus képi világból emelkednek ki. Egymást megtermékenyítő kapcsolathálózatuk, aminek része az összeilleszthetetlen, a disszonancia valójában a jelen létkritikája. Amiből nem vonhatjuk ki az eredeti hitrendszereket, évezredek alakító erejét a szimbolikus világlátás jelrendszerének. A fejekben üzenetként a jelenkori ember gyökértelenségéből fakadó kétségbeesés tragikomédiája, abszurd élethelyzete is egy lehetséges értelmezési héj. Nyilvánvaló, hogy a haszon- és anyagelvű társadalmi lény biotechnológiai automatizmusával öntudatlanul ellöki magát az értelmezés lehetőségét, és csak bántóan irracionalista zaklatásként, bizarr öncélúságnak látja a műveket. Képekben való értelmezési jártassága megszűnt, a múlt világa is érvénytelenné vált, és gyakorlatban haszontalan, felhalmozott archívum. A természetinek nevezhető archaikusság és a tradicionális világképek rendszeréből kitépve nincs egységes kifejező nyelvezet sem a társadalomban, sem a művészetben. A formálisnak tűnő jel- és szimbólumkombinációk kereszteződéseiből olyan állandó összefonódások keletkeznek, melyeknek jelentését archetipikus állandónak nevezhetjük, mert elemi létkifejezések, koncentrátumok. Alapok, változékonyságuk ellenére ugyanaz a jelentéskörük, variáltságuk a mitikus imagináció egyéniesített elágazásai. A mitikusból így lesz fantasztikum, groteszk vagy akár abszurd, mert a szimbolikus kifejezés már a jelenben nem helyezhető, nincs táptalaja. Fantasztikusnak és irracionálisnak tűnik, mert a pragmatikus, költőietlen realitásra már lefordíthatatlan. A rejtett, lelki realitás felfedése abszurdnak tűnik, de nem nihilista, mert átváltozása az elfedett lét provokatív kibontása és felmutatása. Mikor ember ilyen pőrén, a csupaszszágon túl felnyitva, szinte kizsigerelve bemutatásra kerül, akkor a redukció, a stilizáció kiemeli az anyagba vetett immanenciából, a mulandó test naturalizmusából. Az esztétikai megközelítés valójában összeforr az ismeretlen, a rejtett lényegi befogadásával, ami már nem szép, aminek katarzisa etikai belátás. Önmagunk és egyben a másik esendőségének, tökéletlenségének elfogadása. Maya fátylának fellebbentése által az önmagában lévő gyönyörűséget, vagy a tragikus önfeláldozást sem találhatjuk. Talán éppen ez a duális pólus az, ami érvénytelenné válik, az igazi beavatás egy másik harmónia megtalálása. Valójában ez belső vívódás önmagunkkal, de kívülre kerülve, önmagunkkal szemben a mély rétegben létrejött transzperszonális párbeszéd.

A szürreális fejek médiumokká válhatnak, kitarthatják a kaput a rejtett tudattartalmakhoz. Eszerint a fejek akár egy örökké létező, a jelenben is ható ősjelenség kapuinak őrzői és a betekintés segítői, de nem kísérők, mert a küszöb átléphetetlen. A forma és a nyelv küszöbénél kezdődik a láthatatlan és a leírhatatlan. A fejek a maszkszerűség általi merevség által a küszöbön túliak, a személyeségen túli állapot nem személytelen, hanem kizárja az esetlegességből fakadó félreértéseket. A komikus és tragikus maszk az átváltozásban állandó, mindig egyesülő és széthulló, lehulló állapot. A műalkotások értelme és jelentése nem fejthető meg, további értelmezése, újabb jelentéshorizont kijelölése a viszonyokból jön létre, fölösleges megszüntetni ezt a termékeny bizonytalanságot.